

Отмечается, что активизация шовинистических пропагандистских кампаний антинемецкого характера, а также репрессивных действий власти в отношении этнических немцев в Украине происходят в условиях окончательного утверждения сталинского тоталитарного режима в начале 1930-х годов. Пропагандистский аппарат режима пытался навязать общественному сознанию представление о том, что немцы, а также и представители иных «вредительских наций» – это потенциальные предатели, шпионы, диверсанты, вредительскую деятельность которых следует пресекать любыми способами. Следствием такой социально-психологической установки относительно этнических немцев стали широкомасштабные карательные акции, диапазон применения которых был огромен: от увольнения людей с работы в связи с их этнической принадлежностью до арестов членов не существующих («контрреволюционных») и «шпионских» организаций, а также массовых депортаций немецкого населения с мест его традиционного проживания. Апофеозом репрессий в отношении этнических немцев была политика «Большого террора» 1937–1938 годов. Автор приходит к выводу, что репрессивные акции, массовые депортации из мест традиционного проживания привели к катастрофическим социальным и демографическим последствиям, были проявлениями политики геноцида сталинского режима в отношении немецкого населения Украины. Источниковедческую базу публикации составляют документы государственных архивов Украины.

Ключевые слова: сталинский режим, ликвидация системы национального образования, расформирование немецких административно-территориальных единиц, репрессии, террор, депортации, немецкая этническая группа, сталинский этноцид.

***

УДК 392(477.85/87)к19/20:39–05(477.83) Шухевич 082

Карпенко А. А.,
аспірант кафедри етнології, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), andriykarpenko91@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ, НАРОДНИХ ВІРУВАНЬ ТА ЗНАТЬ ГУЦУЛІВ У ПРАЦІ В. ШУХЕВИЧА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АНАЛІЗУ КАРПАТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОЛОГІВ)

Охарактеризовано інформаційний потенціал праці Володимира Шухевича «Гуцульщина» з погляду наявної у ній інформації про календарну обрядовість, народні вірування (з наголосом на демонологію) та знання (народну медицину) галицьких гуцулів. Зазначені ділянки їхньої традиційно-побутової культури охарактеризовано через аналіз головних карпатознавчих праць з цієї тематики авторства українських дослідників другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Особливий акцент зроблено на порівняння відповідних розділів «Гуцульщини» В. Шухевича та колективних монографій «Гуцульщина» (1983 р.) та «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» (2006 р.).

Ключові слова: Володимир Шухевич, «Гуцульщина», гуцули, календарна обрядовість, народні вірування та знання, демонологія, народна медицина.

Праця «Гуцульщина» відомого українського народознавця Володимира Шухевича (1849–1915) має характер першоджерела, адже містить важливі етнографічні матеріали останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. з різних ділянок традиційно-побутової культури галицьких гуцулів, зокрема, про календарну обрядовість, народні вірування та знання (цим темам присвячені четверта та п'ята частини україномовного варіанту «Гуцульщини» та третій і четвертий томи її польськомовного видання [10–15]).

Четверта частина «Гуцульщини» охоплює лише один ХVІІ розділ, присвячений календарним звичаям та обрядам. Її матеріали використовувала і використовує більшість дослідників духовної культури українців, слов'ян загалом, а також знавці їхнього традиційного харчування (під час характеристики святкових та обрядових страв). Наведена В. Шухевичем інформація у їхніх працях використовується фрагментарно, переважно для порівняння з іншими відомостями. Зважаючи на це, спробуємо проаналізувати важливість матеріалів ХVІІ розділу праці В. Шухевича на основі аналізу однієї

з найкращих теоретичних розвідок про календарну обрядовість українців Карпат – розділу авторства львівського етнолога Корнелія Кутельмаха до колективної монографії «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» [6], а також його ж розділу до «Гуцульщини» 1983 р. [7].

Аналіз розділу «Календарна обрядовість» з «Гуцульщини» 1983 р. засвідчує, що матеріали праці В. Шухевича про календарні свята галицьких гуцулів дозволяють скласти доволі чітку узагальнену картину їхньої календарної обрядовості. Так, К. Кутельмах використав відомості з «Гуцульщини» практично про всі головні свята року, зупинившись на таких моментах: святвечірню трапезу розпочинали з куті; після завершення періоду колядування влаштовували «розплеси» – розподіл наколядованого; ворожили найчастіше напередодні Нового року, тоді ж існував звичай «маланкування»; на Новий рік гуцули надіяли чудодійною силою воду; під час трапези напередодні Йордану в миску набирали по ложці кожної страви й клали її на підвіконня для душ померлих; на Йордан з воску виготовляли хрестики, які приліплювали на чотири стіни й сволок у хаті, над дверима до стайні, а також на роги худобі; на Стрітіння ворожили на врожай кукурудзи за допомогою яйця; у перший тиждень Великого посту існувала заборона на всі жіночі роботи, особливо прядіння; ритуальні заборони існували й на Благовіщення (вірили, що їх порушення могло зашкодити худобі); у четвер на Страсному тижні побутовували звичай «Гріти діда», а також гадання про приплід овець (стать тварин) в залежності від того, відвідувач якої статі в цей день першим зайде до хати – чоловік чи жінка; цікавими були обрядодії під час випікання та освячування паски, зокрема, після освячування великоднього кошика частиною продуктів гуцули намагалися поділитися з ближніми; у день св. Юрія з обереговою метою худобі згодовували весняні квіти («юрійки»), а також хліб і сіль, які на Благовіщення закопували у мурашник, тоді ж відбувалося перше доїння овець, виготовлення сиру (його святчили в церкві та роздавали бідним, «щоб вівці добре доїлися»), розпалювали ватру, на попелі від якої згодом гадали, здійснювали різноманітні обрядодії з метою захисту худоби від відьом; на Зелені свята існував звичай замаювати хату, а напередодні Зелених свят – у «Дідівну суботу» – вшановувати покійних предків; понеділок, який передував дню Івана Купала, гуцули називали «розіграми»; як оберіг від відьом в період купальських святкувань використовували дикий часник; в «громові дні», зокрема, на Іллі, заборонялося працювати; до освячення на Спаса не дозволялося їсти фрукти; багатим на різноманітні обрядодії було зимове свято Андрія [7, с. 288, 290–296, 298–301; 10, с. 9, 11, 192–193, 195, 201, 203–204, 210, 212–214, 228–229, 231–232, 235, 246–248, 251, 258–260, 264–265, 271].

Особливу увагу К. Кутельмах звернув на специфіку гуцульських обрядів на Івана Купала. Він писав з покликанням на с. 261 четвертої частини «Гуцульщини»: «Найменше зберігся серед гуцулів загальнослов'янський звичай запалювання купальських вогнів. Зате своєрідним рудиментом їх виступав звичай «бити папороть». Напередодні купальського дня гуцули збирали папороть в купі і спалювали. Його мотивація не відома вже в ХІХ ст. Пізніше В. Шухевич трактував його як спосіб знищення папороті, щоб хтось часом не скористався в купальський

день її чудодійним цвітом. Хоч повір'я у чудодійну силу цвіту папороті, як і всякого іншого зілля, в пору літнього сонцевороту було надзвичайно розповсюдженим серед гуцулів, проте, очевидно, керувала вчинками сила звичаю, який базувався на давніх світоглядних уявленнях» [7, с. 300; 10, с. 261].

На основі аналізу розділу К. Кутельмаха до колективної монографії «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» можна показати користь матеріалів з праці В. Шухевича для здійснення теоретичних узагальнень. Так, К. Кутельмах використав їх як ілюстрації для обґрунтування наявності тих чи інших мотивів у календарній обрядовості українців Карпат:

– **аграрні мотиви:** 1) примовляння з Космача під час ритуального підкидання куті до стелі в часі святвечірньої трапези; 2) звичай під час зимових свят перев'язувати клоччям кожне дерево в саду, примовляючи: «Йик сі свїята ніколи не переходь, аби сей сад ніколи не переминав сі, аби у нім усьике родило»; 3) жіночі ворожіння ввечері напередодні Нового року (на Маланки): господиня розкладала купками на припічку палаюче вугілля (робила «городок») й примовляла: «Оце бурьішка, оце ячмінь, оце коноплі, оце цибуля, оце йіблука, оце на грушки, оце на сливи...» і т.д. Чим більше вугілля спопелилося, тим кращим мав бути врожай культури, на яку відклали вугілля [6, с. 478, 484, 487, 522; 10, с. 14, 193, 202, 246];

– **«зооморфні» мотиви:** 1) прилучення худоби до святвечірньої трапези: під час того, як господиня розкладала страви на святвечірній стіл, господар набирив потрошки кожної в корито, солив, перемішував з висівками й ніс худобі, щоб кожна тварина спробувала «тайної вечері»; 2) віра в те, що на Новий рік Господь розмовляє з худобою: «Аби маржина не скаржила ся перед Богом, то з вечера обїдуть єї ладно, вичешуть та дають соли»; 3) звичай годувати худобу вдосвіта на Благівіщення отавою, яка була на святвечірньому столі, що мало б уберегти тварин від шкідливого впливу відьом та укусів змій (на думку К. Кутельмаха, цей звичай свідчить про взаємозв'язок зимового і весняного календарних циклів); 4) великодній звичай, за яким гуцули, торкаючись тричі бесагами коров'ячого хребта, примовляти: «Йикий дар красний, такі аби Бог давав телиці красні»; 5) обрядодії на свято Юрія: ватру ввечері цього дня запалювали давниною (сіном, яке не доїла худоба), просячи у Бога при цьому стільки «маржини, кілько буде попелу з цієї ватри». Через догораючу ватру переганяли худобу, «аби така остра була, як ватра»; 6) оберегові дії напередодні Введення: щоб захистити худобу від відьом, гуцули обсіпали коров маком, мастили їм вим'я маслом тощо [6, с. 489, 490, 495, 528–530; 10, с. 11, 201, 213, 236, 246, 268]. «Своєрідним апофеозом зооморфних мотивів у зимовому циклі українців Карпат» К. Кутельмах вважав звичай, описаний у «Гуцульщині» В. Шухевича: господині намагалися зберегти трохи з ритуальних страв з усіх ритуальних трапез (святвечірньої, новорічної та водохресної). Зсіпавши їх в одну миску та додавши борошна, з решток страв замішували тісто й випікали хлібець. З сіллу, яка стояла на святковому столі, та сіном, яким був накритий стіл, його уділяли худобі впродовж року аж до нового врожаю. Гуцули пояснювали цей звичай так: «...аби маржина так тримала ся купи, як сі свята завше тримають ся» [6, с. 493; 10, с. 208];

– **поминальні мотиви:** 1) молитви за душі померлих на Святвечір, у яких гуцули просили Бога, «аби і тих душ

до вечері припустив, що ми їх не знаємо, а дожидаємо»; 2) звичай під час передйорданської вечері відклали трохи з кожної страви в окрему миску, яку ставили на підвіконні, «щоби сі душі покормили»; 3) звичай «Гріти діда», приурочений до Живного (Чистого) четверга; 4) повір'я про рахманів; 5) заборона їсти фрукти перед освяченням їх на Спаса та обдаровування одні одних посвяченими яблуками та грушами «за померлі душі» (кожен обдарований мав з'їсти хоча б шматочок яблука, закусити колачиком та запити водою) [6, с. 501, 508, 535, 542, 544; 10, с. 204, 228–229, 243, 264–265]. К. Кутельмах, на основі матеріалів з «Гуцульщини», наголошував, що для календарно–побутової обрядовості культури одним з найбільш характерних проявів поминальних мотивів є обдаровування бідних: «За простибіг» гуцули обмінювались ритуальним печивом і до посвячення пасок, і після. Водночас обдаровували бідних свяченим. Не була винятком і провідна неділя. У деяких гуцульських селах у провідну суботу, яку навіть називали «дідовою», а подекуди й безпосередньо у провідну неділю на цвинтарях відбувались панахиди за померлими, так звані «опроводи». За свідченням В. Шухевича, гуцули з цієї нагоди брали великодню паску, перепічки, яйця, писанки, бриндзу, молоко і вирушали на цвинтар» [6, с. 541; 10, с. 241–242];

– **шлюбні мотиви:** 1) дівочі гадання (за собачим лаєм, людським голосом, хлібними виробами тощо) під час свят зимового циклу; 2) використання приворотного зілля (гуцули вважали ним «тирлич»), яке збирали, зокрема, на Івана Купала [6, с. 517–518, 548; 10, с. 15, 194, 259].

Як засвідчує опрацювання народознавчої літератури, для розкриття багатьох питань з ділянки етнології (зокрема, стосовно народних вірувань), є важливими матеріали одних з найбільш фольклорних розділів «Гуцульщини» В. Шухевича (її п'ятої частини) – «Гуцульські приказки» (XVIII розділ), «Повірки про опришків і скарби» (XIX розділ). Наприклад, Роман Гузієв у своїй монографії про поховальну обрядовість українців Карпат використав інформацію з оповідки «Смерть»: «Одна з гуцульських казок (зі с. Яворова на Косівщині) подає, [...] що спершу Смерть було видно, Вона говорила з людьми, і «котрому був чьис від Господа Бога, аби умирав, ...казала тому, аби приладив си на тот а тот день, бо він має умирати». Усе змінилось, коли якийсь хитрючий чоловік став заважати Смерті виконувати «свою роботу» (закрив її в домовині й кинув «у Дунай» та ін.). Відтоді Всевишній дав так, що «вже смерти не видко, хоть вона ходит і тепер по світї» [5, с. 148; 11, с. 99–100].

«Гуцульські приказки» на предмет згадок у них демонологічних персонажів проаналізувала Наталя Хобзей. Виявлений матеріал (наприклад, згадки таких персонажів, як «арідник» [9, с. 27; 11, с. 1], «біда» [9, с. 38; 11, с. 3, 9–10, 13, 18, 27, 62], «біс» [9, с. 4; 11, с. 3] та ін.) став важливою складовою її етнологічного словника «Гуцульська міфологія». Так, дослідниця зазначає, що у «приказці» про Божого Фіна лексему «арідник» (чорт, нечиста сила) зафіксовано у формі множини (в інших джерелах таких варіантів не виявлено) [9, с. 27; 11, с. 73], а в «приказці» про Перчовича згадано такий демонологічний персонаж, як «мама бідина» [9, с. 39–40; 11, с. 114]. Вочевидь, таких прикладів на основі наявного у «Гуцульщині» фольклорного матеріалу можна навести сотні. Певні утруднення для дослідників, як відзначає

Н. Хобзей, створює те, що матеріали в праці В. Шухевича не завжди паспортизовані. Наприклад, у «Гуцульщині» зі значенням «дитина бісиці» вжито назву «бішень», проте без жодної вказівки на місце її фіксації [9, с. 45].

Особливо популярними серед народознавців були і є матеріали ХХ та ХХІ розділів «Гуцульщини» («Про земні боги та про непрості люде» і «Чередінники»), присвячених гуцульській демонології. Покликання на них та їх цитування можна знайти у «Гуцульській міфології» Н. Хобзей, «Народній танатології» Р. Гузія (розповіді про «лісниць», «мольфарів», «урекливих», які своїм поглядом можуть «пітнути чоловічка», «чинатарів», ходячих мерців, душі людей, які померли неприродною смертю та ін.) [5, с. 41, 45, 50, 51, 69, 81, 94, 118, 265, 282, 288; 11, с. 197–200, 202–203, 209, 211–212, 218–219, 223–224, 248, 266], «Полонинському господарстві Гуцульщини...» М. Мандибури та багатьох інших працях.

Зокрема, Р. Гузія навів повністю розповідь «Праведна смерть і 11 причових», записану від респондента Юри Шеребуряк з Барвінкова [5, с. 81; 11, с. 254], а також інші оповіді. Серед них процитуємо такі: «...у Барвінкові вважали, що душа відьми, яка нишпорить ночами по світі, – це прозорий клубок, який часом навіть можна ввіймати: «Відьма – то кругла душень, йик клубок; через ню видко, вона летит тай нигає. Відьму не мож уловити ані убити; у руки би ї не ймив: лиш чылядина може ї имити полами сорочки, а чоловік гатками; у руках би ї не затримав; не затримає у нійкиї судині, лиш у макітрі. Йикби имив душу відьми, або йикби тіло обернув, або взьив з того місцьи, де воно встнуло, то така жинка не ожие, хоть би душу имлену випустив: але йикби тіло назад поклав, йик воно було спершу, жинка ожие, але уночи, в днину ні». [...] За уявленням жителів с. Красноїлля, душа, яка виходить з відьми під час сну, має вигляд круглого пухиря, що світиться так яскраво, як зірниця. Якщо цей «капшук», який котиться до чиесь «загороди» відбирати в корів «ману», підстергти й ударити «гачами» (штанами), він лопне і відьма «умрет навіки». Не проснутися відьмі й тоді, коли її хтось обернув. Душа–пухир, яка має потрапити назад до тіла так само, як з нього вийшла (через рот), б'ється об те місце, де була голова, і від того «может си розсісти» (тріснути)» [5, с. 299; 11, с. 203–204].

Відзначимо, що М. Мандибура найбільше покликана на В. Шухевича зробив у такому розділі своєї монографії, як «Духовна культура пастухів. Звичаєве право». Тут він використав матеріали п'ятої частини «Гуцульщини», у т.ч., про те, що, за віруваннями пастухів, найбільшою шкоди полонинському господарству завдавали відьми та упирі. Упира уявляли людиною, в якій за життя було дві душі, одна з яких вночі «розлучье си від тіла й ходит по сьвіту, до чого вона є: ци до коний, ци до рибацтва, ци до польовання; цик раз так, йик відьма» [8, с. 164; 11, с. 203]. Пастухи вірили й в існування лісових дівчат («лісниць», «лісниць») [8, с. 167; 11, с. 198].

Дослідники відзначають, що деякі записи розділу «Про земні боги та про непрості люде» праці В. Шухевича є унікальними. Наприклад, запис розповідей про «верхоблюда» (людину, яка володіє зачарованим грошем, інклюзом) [11, с. 213–214], позаяк під час сучасних експедицій відомостей про цього персонажа не виявлено [9, с. 51].

Важливість для народознавчої науки ХХІІ розділу праці В. Шухевича («Гуцульське лічництво») засвідчує

широке використання його матеріалів знавцем народної медицини українців Зоряною Болтарович. Вона є автором розділу «Народна медицина та ветеринарія» до «Гуцульщини» 1983 р. [1], а також двох монографій [2; 3]. На основі матеріалів «Гуцульщини» В. Шухевича дослідниця писала, що:

– на раціональній основі ґрунтувались висновки про причини низки недуг, пов'язаних з важкою фізичною працею (у народі їх окреслювали термінами «надсада», «підорва», «натуга») [2, с. 21; 11, с. 243];

– гуцули вірили в існування зубних черв'яків, які спричиняють зубний біль. Однак найчастіше, за свідченням В. Шухевича, на наявність паразитів скаржилися хворі на шлунково–кишкові захворювання. Вони стверджували, що в черевній порожнині у них «є щось, що їх точить і висисає» [2, с. 21; 11, с. 245, 253];

– гуцули вважали, що пропасниця постає з тоненького білого, довгого волокна, яке потрапляє в організм з водою. З. Болтарович відзначила, що, на думку В. Шухевича, це дуже цікавий, хоча й несвідомий натяк на походження пропасниці – малярії, причиною якої є укуси малярійного комара [2, с. 29; 11, с. 240];

– використання гуцулами у медичних цілях таких рослин, як деревій (його відвар вживали при застуді, кашлі, запаленні легень), дивина (у її відварі купали дітей, «аби були товсті та великі», або ж хворого: «Як має умерти, то умре зараз по купелі, а як має подужати, то стає йому легше по ній»), валеріана (гуцули називали її «одолян», «одолян–зілля», вважаючи ліками від епілепсії, «суму»), беладонна («матріган», гуцули вірили: все, що робить той, хто копає цю рослину, буде робити і той, кому дадуть напитись відвару з неї), ялівець (у відварі його плодів або кореня мочили ноги при подагрі, ревматизмі й тромбофлебії; настій плодів вживали від кашлю), нагідки (запарені квітки давали замість чаю золотушним дітям, вливали у купіль новонародженим, «аби були ладні») [2, с. 86, 95, 96, 99, 108, 123, 126; 11, с. 238, 257–260].

З. Болтарович звернула увагу й на інформацію з «Гуцульщини», присвячену використанню у лікувальних цілях «наговореної» води (її використовували в народній педіатрії та акушерстві, при замовлянні «пристріту», «вроків», «виліванні ляку», «заварюванні бабиць», лікуванні укусу гадюки та ін.), або ж воді, в якій «відгашували» вугілля з «живої» ватри (у ній купали виснажених важкою недугою) [2, с. 155, 163; 11, с. 239, 243].

Матеріали ХХІІІ розділу «Гуцульщини» («Віруване про рослини і зьвірів і ужиток з них») під час написання розділу «Міфологічні уявлення про рослини» до колективної монографії «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» використав Володимир Галайчук. Зокрема, дослідник наводить відомості з праці В. Шухевича про папороть, беладонну, «зрад–зілля», «змийовину», «ключ–зілля», про дерева з певними відхиленнями від «норми» тощо [4, с. 590–606; 11, с. 255, 257–261]. Зазначимо, що з усіх праць зі списку використаної літератури, В. Галайчук найчастіше покликається саме на п'яту частину «Гуцульщини».

Отже, на основі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки.

«Гуцульщина» Володимира Шухевича містить важливі матеріали з різних ділянок духовної культури галицьких гуцулів. Зокрема, її четверта частина присвячена

календарно–побутовій обрядовості, а п'ята – фольклору, народним віруванням та знанням, у т.ч., демонології та народній медицині. Подекуди відомості, наведені В. Шухевичем є унікальними, позаяк стосуються XIX – початку XX ст. й не фіксуються сучасними експедиціями.

Важливим для дослідників календарної обрядовості, народної демонології, медицини та інших тем з ділянки духовної культури українців є те, що В. Шухевич у «Гуцульщині» навів значну кількість польових етнографічних матеріалів, наповнених народною термінологією. Проте певні утруднення спричинює відсутність у багатьох записах паспортизації (насамперед, вказівки на місце фіксації матеріалу).

Список використаних джерел

1. Болтарович З. Є. Народна медицина та ветеринарія / З. Є. Болтарович // Гуцульщина: Історико–етнографічне дослідження / [відп. ред. Ю. Г. Гошко]. – К.: Наукова думка, 1983. – С.272–285.
2. Болтарович З. Є. Народна медицина українців / З. Є. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 232 с.
3. Болтарович З. Народна медицина українців: Історія і практика / З. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
4. Галайчук В. Міфологічні уявлення про рослини / Володимир Галайчук // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4 т. / гол. ред. С. Павлюк. – Львів, 2006. – Т. II: Етнологія та мистецтвознавство. – С.590–606.
5. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди / Роман Гузій. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. – 352 с.
6. Кутельмах К. Календарна обрядовість як етногенетичне джерело / Корнелій Кутельмах // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4 т. / гол. ред. С. Павлюк. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. – Т. II: Етнологія та мистецтвознавство. – С.473–557.
7. Кутельмах К. М. Календарна обрядовість / К. М. Кутельмах // Гуцульщина: Історико–етнографічне дослідження / [відп. ред. Ю. Г. Гошко]. – К.: Наукова думка, 1983. – С.286–302.
8. Мандибур М. Д. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX – 30-х років XX ст. / М. Д. Мандибур. – К.: Наукова думка, 1978. – 191 с.
9. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник / Наталя Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 216 с.
10. Шухевич В. Гуцульщина. Ч.4 / Володимир Шухевич. – Львів: НТШ у Львові, 1904. – 272 с. – (Матеріяли до українсько–руської етнології. – Т. VII).
11. Шухевич В. Гуцульщина. Ч.5 / Володимир Шухевич. – Львів: Загальна Друкарня, 1908. – 300 с.
12. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1999. – Ч.4 / передм. Д. Вагаманюка; доп. до четвертої частини / П. Шекерик–Доників, І. В. Гордійчук, В. Зеленчук та ін. – 304 с.
13. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 2000. – Ч.5 / передм. Д. Вагаманюка; вст. слово П. Арсенича; післямова П. Арсенича; заключне слово П. Шкрібляка. – 334 с.
14. Szuchiewicz W. Huculszczyzna. T.3 / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1904. – 304 s.
15. Szuchiewicz W. Huculszczyzna. T.4 / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1908. – 372 s.

References

1. Boltarovich Z. Ye. Narodna medycyna ta veterinariya / Z. Ye. Boltarovich // Hutsul'shchyna: Istoryko–etnohrafichne doslidzhennya / [vidp. red. Yu. H. Hoshko]. – K.: Naukova dumka, 1983. – S.272–285.
2. Boltarovich Z. Ye. Narodna medycyna ukraiyntsv / Z. Ye. Boltarovich. – K.: Naukova dumka, 1990. – 232 s.
3. Boltarovich Z. Narodna medycyna ukraiyntsv: Istorya i praktyka / Z. Boltarovich. – K.: Abris, 1994. – 320 s.
4. Halaychuk V. Mifolohichni uyavlennya pro roslyny / Volodymyr Halaychuk // Etnohenez ta etnichna istoriya naseleण्या Ukraiyins'kykh Karpat: u 4 t. / hol. red. S. Pavlyuk. – L'viv, 2006. – T. II: Etnolohiya ta mystetstvovnavstvo. – S.590–606.

5. Huziy R. Z narodnoyi tanatolohiyi: karpatoznvchi rozslidy / Roman Huziy. – L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2007. – 352 s.

6. Kutel'makh K. Kalendarna obryadovist' yak etnohenetychne dzherelo / Korneliy Kutel'makh // Etnohenez ta etnichna istoriya naseleण्या Ukraiyins'kykh Karpat: u 4 t. / hol. red. S. Pavlyuk. – L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2006. – T. II: Etnolohiya ta mystetstvovnavstvo. – S.473–557.

7. Kutel'makh K. M. Kalendarna obryadovist' / K. M. Kutel'makh // Hutsul'shchyna: Istoryko–etnohrafichne doslidzhennya / [vidp. red. Yu. H. Hoshko]. – K.: Naukova dumka, 1983. – S.286–302.

8. Mandybura M. D. Polonyns'ke hospodarstvo Hutsul'shchyny druhoiy polovyny XIX – 30–kh rokiv XX st. / M. D. Mandybura. – K.: Naukova dumka, 1978. – 191 s.

9. Khobzey N. Hutsul's'ka mifolohiya: etnolinhvistychnyy slovnyk / Natalya Khobzey. – L'viv: Instytut ukraiynoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrainy, 2002. – 216 s.

10. Shukhevych V. Hutsul'shchyna. Ch.4 / Volodymyr Shukhevych. – L'viv: NTSh u L'vovi, 1904. – 272 s. – (Materyaly do ukraiyins'ko–rus'koyi etnol'ogiyi. – T. VII).

11. Shukhevych V. Hutsul'shchyna. Ch.5 / Volodymyr Shukhevych. – L'viv: Zahal'na Drukarnya, 1908. – 300 s.

12. Shukhevych V. Hutsul'shchyna: u 5 ch. / V. Shukhevych. – 2–e vyd., [reprint.]. – Verkhovyna: Zhurnal «Hutsul'shchyna», 1999. – Ch.4 / peredm. D. Vatamanyuka; dop. do chetvertoyi chastyny / P. Shekeryk–Donykiv, I. V. Hordiychuk, V. Zelenchuk ta in. – 304 s.

13. Shukhevych V. Hutsul'shchyna: u 5 ch. / V. Shukhevych. – 2–e vyd., [reprint.]. – Verkhovyna: Zhurnal «Hutsul'shchyna», 2000. – Ch.5 / peredm. D. Vatamanyuka; vst. slovo P. Arsenyucha; pislyamova P. Arsenyucha; zaklyuchne slovo P. Shkriblyaka. – 334 s.

14. Szuchiewicz W. Huculszczyzna. T.3 / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1904. – 304 s.

15. Szuchiewicz W. Huculszczyzna. T.4 / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1908. – 372 s.

Karpenko A. A., postgraduate of Ethnology Department, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), andriykarpenko91@ukr.net

Peculiarities of the calendar ritualism, folk beliefs and Hutsuls knowledge interpretations in the V. Shukhevych's work (based on analyzing Carpathian studying researches of Ukrainian ethnologists)

The informational potential of V. Shukhevych's work «Hutsulshchyna» from the point of view of available information about the calendar ritualism, folk beliefs (emphasizing on demonology) and knowledge (traditional medicine) of Galician Hutsuls have been characterized in the article. The mentioned categories of their traditional everyday culture have been characterized through the analysis of the main Carpathian studying works about the subject of Ukrainian researches' authorship in the second half of the XX – early XXI centuries. The main accent has been made on the comparison of relevant «Hutsulshchyna» sections by V. Shukhevych and collective monographs «Hutsulshchyna» (1983) and «Ethnogeny and ethnic history of Ukrainian Carpathians' population» (2006).

Keywords: Volodymyr Shukhevych, «Hutsulshchyna», Hutsuls, calendar ritualism, folk beliefs and knowledge, demonology, traditional medicine.

Karpenko A. A., аспирант кафедры этнологии, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), andriykarpenko91@ukr.net

Особенности освещения календарной обрядности, народных верований и знаний гуцулов в труде В. Шухевича (по материалам анализа карпатознавчих работ украинских этнологов)

Охарактеризован информационный потенциал труда Владимира Шухевича «Гуцульщина» с точки зрения имеющейся в нем информации о календарной обрядности, народных верованиях (с акцентом на демонологию) и знаниях (народная медицина) галицких гуцулов. Указанные участки их традиционно–бытовой культуры охарактеризованы через анализ главных карпатознавчих работ по этой тематике авторства украинских исследователей второй половины XX – начала XXI века. Особый акцент сделан на сравнении соответствующих разделов «Гуцульщины» В. Шухевича и коллективных монографий «Гуцульщина» (1983 г.) и «Этногенез и этническая история населения Украинских Карпат» (2006 г.).

Ключевые слова: Владимир Шухевич, «Гуцульщина», гуцуль, календарная обрядность, народные верования и знания, демонология, народная медицина.

***

УДК 93/99(4/9)«1941–1942»

Гай–Нижник П. П.,
доктор історичних наук, академік Української
академії наук, завідувач відділу історичних студій,
Науково–дослідний інститут українознавства
(Україна, Київ), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ УРЯДУВАННЯ ВІДНОВЛЕНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ АКТА 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

Висвітлюється складний процес організації місцевих органів урядування після проголошення відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 р. у Львові. Аналізуються обов'язки та повноваження обласних та районних (повітових) урядвань Українського Державного Правління (УДП), а також роль у державотворчих процесах на периферії революційного (бандерівського) проводу ОУН протягом 1941–1942 рр.

Ключові слова: Українська Держава, ОУН(р), Акт 30 червня 1941 р., місцеве самоурядування.

З початком німецько–радянської війни українські політичні сили в еміграції та антирадянське підпілля в УРСР (як і антипольські, антимадярські й антирумунські національно–патріотичні структури) зміцнили свої надії та поживали зусилля щодо відновлення державної незалежності України. Найактивнішими й найрадикальнішими з них були дві, ще нещодавно об'єднані, течії Організації Українських Націоналістів (ОУН) – т.зв. «мельниківці» та «бандерівці», які від 1940 р. являли собою окремі, жорстко конкуруючі, націократичні сили. Обидві ОУН передбачали зіткнення двох імперій і провели власні з'їзди (Великі збори) незадовго до початку війни між Німеччиною та СРСР. Бандерівська ОУН(р), зокрема, провела свій Другий Великий збір 1–4 квітня 1941 р. у Кракові, де було ухвалено не лише організаційні питання, а й вироблено політико–ідеологічні й соціально–економічні засади та модель майбутньої Української Держави [8]. Зовсім скоро Провід ОУН(р) здобув історичну нагоду спробувати втілити ідею відновлення української державності в життя.

Актом проголошення Української Держави від 30 червня 1941 р., що був прийнятий у Львові Національними Зборами українців, проголошувалося, що «Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує створення Української Держави, за яку покляли свої голови цілі покоління найкращих синів України» [1; 20, арк. 3]. У ньому, зокрема, було заманіфестовано: «На західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві» [1; 20, арк. 3].

Акт проголошення¹ Української Держави викликав повсюдне схвалення серед української людності у містах, містечках і селах, особливо – в західних областях. Численні народні зібрання своїми рішеннями підтримували проголошення державної самостійності України, а також висловлювали сподівання у підтримці державницьких зусиль українців з боку Німеччини [6; 9] (див. рис.).

Головою Українського Державного Правління (УДП) у Львові став Я. Стецько, було обрано склад УДП та його членів–представників за кордоном [22, арк. 4, 13]. Уряд був з партійно–політичного боку коаліційним, до нього

¹ Початково цей документ називався саме «Акт проголошення Української Держави», лише через нетривалий час його титул було перейменовано на «Акт відновлення Української Держави».

увійшли представники ОУН(р), ФНС², УНДО, соціалістів та безпартійні. Зasadничо ж контроль над державним українським правлінням неофіційно тримала революційна (бандерівська) ОУН.

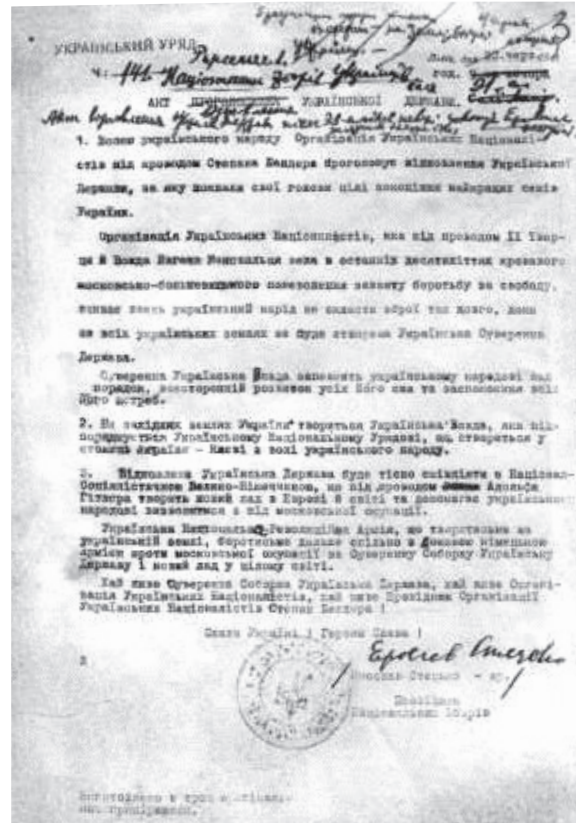

Рис. Акт проголошення Української Держави

Того ж дня, 30 червня 1941 р., Я. Стецько видав Постанову №1 про перетворення Крайового правління західних областей в Українське Державне Правління – Тимчасовий уряд Української Держави «у тому розумінні і з тою тенденцією, що український уряд, створений у Львові, підчиниться, чи з'єдниться з іншим українським Національним урядом, якщо лише з волі українського народу такий створився би на осередніх чи східних землях – в єдиний Український національний уряд Самостійної Соборної Української Держави, та маючи на увазі єдино розбудову Української держави й вимогу організованого та плянового утворення Української державної сили на всіх звільнюваних просторах України» [21, арк. 1]. Голова УДП також наголосив, що перетворивши власним рішенням Крайове правління західних областей (як його голова) в Українське Державне Правління (себто в Тимчасовий

² Фронт Національної Єдності (ФНС) – українська фашистська організація, очолювана Д. Паліївим. Свого часу Д. Паліїв вийшов з УВО, оскільки не поділяв радикалізму цієї організації, але не зміг знайти себе і в УНДО, бо вважав цю структуру «зам'якою». В ідейно–політичних поглядах члени ФНС були близькими до польського «Обузу народо–радикального» (ОНР). Керівництво ОУН побоювалося зміцнення ФНС, тож прагло дискредитувати її провідників або ж розколоти цю організацію чи підпорядкувати й інкорпорувати її членів в ОУН під приводом єдиної боротьби за державність. Утім ФНС виявився не досить міцною структурою і за час II Світової війни припинив своє існування.